

אפריורית

דרכה של שיטת הלימוד האפריורית

ראשי פרקים

- א. פתיחה - סוגי לימוד
- ב. לימוד רחב
- ג. חיפוש יסוד הדין
- ד. הלימוד האפריורי
- ה. קדושת התורה ועליונותה
- סיכום
- נספח - התחדשות

מטרת מאמר זה היא לבחון את דרך הלימוד האפריורי, שפרטיו יתוארו בהמשך, את יתרונותיו העצומים, אך בעיקר את חסרונותיו וסכנותיו, והאם וכיצד ניתן להתמודד ולפתור אותם¹. אע"פ שעיקר העיסוק בנושא הנ"ל הוא בלימוד תורני בעיון, שהוא מרכז יומנו כרגע, למעשה רוב ההשלכות נכונות במידה רבה מאוד בכל לימוד תורני, ואף בלימוד לא תורני, ואפילו בחיי היום-יום בפגישת תופעות ומציאויות שונות. אין במאמר שלילת סוגי לימוד שונים, ואף לא נתינת ציונים, אלא מיקוד מחושב לנושא המדובר, בניסיון שלא לסטות ממנו².

אין במאמר חידושים שלא שזפתן השמש, אלא נסיון לסיכום מסודר של הנושא, העלאת היתרונות, החסרונות והפתרונות. העלאתו על הכתב נועדה להוות טריגר לדיונים בנושא, ובכמה סוגיות שמועלות כאן דרך אגב, והן מצויות בחיינו לרוב.

א. פתיחה - סוגי לימוד:

במבוא לספרו של הרב ליכטנשטיין בשיעוריו לפרק השואל, כתבו העורכים ספק ברצינות ספק בבדיחות, שלעומת שאר ספרי העיון, מותר לקרוא בספר זה בשבת, שכן בקריאת שיעוריו של הרב ליכטנשטיין אין משום עגמת נפש בשל סידורם ובהירותם, ואין בהם משום בורר משום שהוא פורס את היריעה כולה ומעלה את כל האפשרויות.

ישנם דרכי לימוד שטוענות שיש לתפוס בסוגיה את הדעה או הדעות המרכזיות, שהם דרך המלך של הסוגיה, להתעמק בהם, לחקור אותם לכל הכיוונים, ולהבין את סברותיהם. אין להתעסק בכל מיני שיטות-קצה בסוגיה ובשיטות שנדחו מה'מין-סטרים' של ביהמ"ד. הסיבה ל'התעלמות' זו יכולה

1. כמובן, שאין כאן דיון תאורטי בלבד, אלא הרגשת צורך של בירור שיטת לימוד שאנו עוסקים בה רבות. הדיון אינו נובע כלל מצורך להשיב כנגד התקפות וכאלה, אלא הוא דיון פנימי ורגוע, ללא ההגבלות והחסרונות של תשובה להתקפות וכד'.

2. להרחבה מומלץ לקרוא את מאמרו המקיף של הרב א' קרומבין (בתוך: נטועים, בטאון לענייני תושב"ע בהוצאת מכללת הרצוג, גליון ט), על גלגוליה של מסורת לימוד. וכן בתקציר של המאמר שנדפס ב'הצופה' (המאמרים מצויים בספריית המאמרים שע"י ישיבת פ"ת).

לנבוע מכך ששיטה זו נדחתה להלכה, וכל רצונו של הלומד הוא לימוד 'אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא'³. כמו"כ היא יכולה לנבוע מכך שדחיית שיטה זו מורה לנו שלא התקבלה באומה, ואין עוד טעם בלימודה. הסבר נוסף אפשרי הוא שלמוד כל גיוני הקשת בסוגיה מבלבל, ואינו נותן לאדם לתפוס פוקוס נכון על הסוגיה. ההסבר האחרון הוא בחלקו פסיכולוגי וסובייקטיבי אך בחלקו עקרוני ואובייקטיבי, הטענה היא שאין למודנו בא לברר את כל השיטות, ואין מטרתנו ליצור סופר של שיטות, אלא אנו באים להיפגש עם דבר ה' המתגלה ע"י מרכז הסוגיה⁴, ואין טעם באיסוף של אפשרויות אין-סופיות ובלתי הכרחיות, שא"א לסתורם כמו שא"א להוכיחם.

מאמר זה אין ענינו לעסוק בשיטות הנ"ל, אלא בשיטות המחפשות בלימוד כל סוגיה את מגוון השיטות, ולעיתים דווקא ע"י מציאת השיטות הקיצוניות מצליחות ליצור ספקטרום מלא של הסוגיה, ובכך להבינה לעומקה⁵. שיטות אלו אינם מנסות ללמוד 'אליבא דהלכתא' במובנה הפשוט⁶, ומחלקות את זמנם ללימוד סוגיות, ולזמנים של לימוד הלכה למעשה. הם אינם חושבים ששיטות שלא נפסקו, או שנשארו בקצה המחנה נדחו מעולם התורה⁷, אע"פ שיודעים הם שלעיתים הם נדחו מעולם ההלכה, כיוון שאין עולמות אלו מכריחים זה את זה⁸.

ב. לימוד רחב

השתא דאתית להכי, ברצוני לבדוק כיצד אנו יכולים ללמוד סוגיה באשר היא בפריסת ספקטרום מלא של שיטות, בלא ליפול למספר בעיות וחסרונות כבדים שיכולים לצוץ עקב לימוד כזה. כמובן, שצריך לפרוס כאן הסבר מפורט למטרות לימודנו, ולברר מה הן הפירות שאנו מבקשים להוציא ממנו, אך אין זאת מטרתנו, ונוכל לעסוק בנושאנו המצומצם אף ללא בירור הכרחי זה.

לימוד ספקטרום יכול להתבצע בשתי אופנים מרכזיים:

3. מקורת לשיטה זו מצויים כבר ברמזים בגמ', ומפורשים בראשונים ובאחרונים. לשם הרחבה כדאי לעיין בספר היובל לשיבת קרני שומרון, 'מכרמי שומרון', במאמר של הרב י' פייגלין שעוסק בנושא זה בהרחבה, ומביא את המקורות לשיטה זו, טעמיה וחשיבותה, וכן במאמרים נוספים שם, שעוסקים בחלקם בנושא. יש לציין שבישיבת קרני שומרון, מדגישים מאוד את חשיבות לימוד זה, ומשקיעים בו זמן רב.

4. טענה דומה נשמעת מפי חלק ממתנגדי שיטות הרבדים, שטוענים שגם לו כל הטענות ההיסטוריות נכונות, בלימוד תורה אנו לומדים את התורה שנמסרה ע"י שלשלת הדורות, 'קבלת האומה', ולא מתעניינים כ"כ בהקשר ההסטורי שלה, ואין טעם גדול מדי בחיפוש אחר גרסאות וכד', ועיין בהערות הבאות על דעת החזו"א על המאירי, ואכמ"ל.

5. כמובן, שאם אדם מתחיל להתבלבל מרב השיטות, או ששם לב שהשיטות נהיות רב צדדיות מדי, ושאפשר להגיד הכל לכל כיוון, כדאי לו לשים גבולות לעצמו, ולנסות לדלות את האפשרויות המרכזיות והכרחיות בלבד, ועיין לקמן.

6. כמובן, שפותחים ספרי הלכה מובהקים לרוב, ובראשם הרמב"ם שכתב את ספרו כספר הלכה שיחליף את התלמוד ל'בעלי-בתים', וכן ספרי טור שו"ע ועוד רבים; אך המטרה היא לראות כיצד פוסקים אלו הבינו את הסוגיה, את טעמיה, ואת סברותיה. הם גם מחפשים את פרטי הדינים, כדי ללמוד מהם איך הבין הפוסק את הדין, ובאיזה מסגרות שייך אותו, ואכמ"ל.

7. החזו"א טען שאין שום טעם ללמוד מאירי, מכיוון שיד ההשגחה העלימה אותו מאתנו מאות שנים. לעומתו רבנים רבים שמחו מאוד בגילוי החדש, ופועלים לגילויים נוספים. סברא נוספת להתנגדות ללימוד מקורות שהתגלו לפתע, היא הסברא שטקסטים שהיו מוכרים, עברו עליהם רבים וטובים, והם עמדו במבחן הביקורות, לעומת מטמונים שהתגלו לפתע פתאום שלא עמדו במבחן הביקורת.

8. דיון דומה אך שונה מצוי בעולם לימוד האמונה. ישנם שיטות אשר דוגלות בבניין מחודד, יציב, חזק הבנוי מקו חורו ואחיד, ברור ובהיר ללא שום פניות וסטיות. לעומתם יש הסוברים שהאמת תתברר רק בשמיעת ובלימוד מגוון דעות, בירור, והבנת היתרונות והחסרונות שבהם. החסרון בשיטה השניה הוא כמובן הבלבול האפשרי, וחוסר ההחלטיות. בעלי השיטה השניה טוענים שצריך ללמוד הכל כי "אלו ואלו דברי א-לוקים חיים", ויש צורך בלימוד מגוון, כי האנשים מגוונים והזמנים שונים וכד'. הם יפתרו את הבעיה ע"י כך שבסוף הלימוד יתברר המוקד ותתברר הפסיקה כעין "והלכה כב"ה", ואכמ"ל.

1. **הצגה אפריורית**⁹ - לפני תחילת הלימוד והעיון במקורות הדין ופרטיו, מנסים להעלות את כל הסברות האפשריות ליסוד הדין. העלאת האפשרויות כוללת כמובן גם את ההשלכות על הדין לפי כל סברה, ומציאת נפק"מ שיווצרו בהבנה שונה של יסוד הדין. האדם מנסה לבנות בניין כלשהו לפי דרגתו, וכבר יכול לסדר לעצמו את מסגרתה הכללית של הסוגיה. המבנה המוקם הוא על טהרת סברותיו התורניות העצמיות של האדם, והן נובעות מהבנות הראשוניות בדין, ולא מאילווצים של סתירות וכד'. לאחר מכן נכנסים לעובי הסוגיה ומנסים למצוא במקורות מן התורה, דרך דברי התנאים והאמוראים, ועד לשיטות הראשונים והאחרונים, איך הם הבינו את יסוד הסוגיה. יסוד יתגלה לנו במקרה הטוב ע"י כתיבה מפורשת, אך לרוב ע"י פסיקתם בנפק"מ שהעלנו בתחילת הלימוד.
2. **סכום ע"י פרישת הספקטרום** - נכנסים לעובי הסוגיה, לומדים את כל פרטי הדין ותוך כדי כך מנסים למצוא במקורות מן התורה, דרך דברי התנאים והאמוראים, ועד לשיטות הראשונים והאחרונים, איך הם הבינו את יסוד הסוגיה. יסוד יתגלה לנו במקרה הטוב ע"י כתיבה מפורשת, אך לרוב ע"י פסיקתם בנפק"מ שונות שיוצאות מעצם ההבנות השונות של יסוד הדין. בסוף הלימוד והעיון במקורות הדין ופרטיו, מנסים להעלות את כל הסברות האפשריות ליסוד הדין, ולסדרם מן הקצה אל הקצה.

ג. חיפוש יסוד הדין

אף שלא רצינו להיכנס לברור מטרות לימודנו, ניגע בנקודה אחת מהותית ביותר, שחייבים להידרש לה כעת. אנו מנסים לברר בכל דין את יסודו, בשל החשיבות המרובה של הבנת היסוד, ובעיקר מכיוון שא"א להבין את הדין ללא הבנה מדויקת ביסודו, והבנות שונות בכיסו של הדין משנות את כיוונו מן הקצה אל הקצה¹⁰. כאשר אנו מבינים את יסודותיו האפשריים של הדין, נקל עלינו להבין את כל הדיונים והמחלוקות במשך הדורות בנוגע לדין זה. דוגמא לשימוש ביסוד הדין אנו מכירים במושג "דימוי מילתא למילתא", הלמדן או הפוסק מנסה למצוא את הבנתו במהות הדין וכך יכול הוא להשליך מדינים שונים ומשונים, שבבסיסם ישנו קישור כלשהו, שאינו נראה הכלל מעל פני השטח¹¹.

חשיבותו של חיפוש יסוד הדין ברורה, ברם אנו לא מוצאים בדורות הקודמים דיונים וחיפושים מפורשים בכיוון זה. קשה לטעון שלא התענינו בהבנה מהותית של הדין, הן כי א"א להבין את הדין ללא הבנת בסיסו, והן מהסיבה שבפסיקת ההלכה בפרטי הדין חייבים להשתמש בהבנת הדין, וכך אכן נעשה. מוכרחים אנו לטעון שהדיונים הנגלים לעינינו אינם חזות הכל, ויש למצוא מהכתוב, את מה שנמצא בין השורות, והוא כנראה חשוב יותר ממה שכתוב בשורות עצמם. גאוני עולם הקדמונים יכלו

9. ההצגה לקמן היא גסה מאוד וחוטאת לאמת בפרטיה, אך הרצון הוא רק להציגה כדי שנוכל לדרון בה בהמשך.

10. נציין כאן רק שתי דוגמאות מוכרות, אך הדבר נכון בכל דין ודין. בשיעור הכללי בחג השבועות האחרון שהועבר ע"י הרב שרלו בנושא "לא ילבש": ההקדמה לשיעור בררה את חשיבות החיפוש אחר יסוד הדין, שכן אחרת א"א להבין באיזה מסגרת הדין נמצא, ומהם פרטיו. יסוד הדין יכול להיות צניעות, יכול להיות בבחינת כלאים ויכול להיות משום ע"ז, כמובן שכל מהותו של הדין משתנה, וכל פרטיו משתנים לבלי הכר.

דין נוסף הוא דין "בעליו עמו" (פטור של אדם שלקח חפץ מחברו, אם בזמן הזה הבעלים של החפץ היה משועבד לו) שלמדנו בשבועות האחרונים: מצאנו יותר מעשרה סברות לדין, וע"פ כל אפשרות הדין היה שונה בתכלית. יסוד אפשרי לדין הוא יכולת השמירה של הבעלים המקורי על החפץ, ואז דין זה הוא נוגע רק במקרה שהבעלים נמצא עם החפץ. יסוד אחר הוא כך שהחפץ בכלל לא יצא מרשות הבעלים והם הביאו אותו לעבודתם (כגון מכוניתו של נהג מונית), והאדם בכלל לא נחשב שומר. יסוד אחר הוא קרוב הדעת, שאדם ששעבד את עצמו, מוחל על החפץ, וכך עוד ועוד. מדוגמאות אלה ועוד רבות ברור שיסוד הדין יכול לשנות את כל הבנת הדין ואת כל הפרטים מן הקצה אל הקצה.

11. דוגמא מאלפת לכך, ראינו בדיוני הגמרא ב"אוש שלא מדעת". הגמרא הביאה שם הוכחות מתרומות שלא מדעת וכד', הגמרא התבססה על כך שאין כאן דין מקומי ביאוש, אלא יסוד מהותי של פעולות שמקבלות הסכמה רטואקטיבית וכד'.

כנראה ללמוד בצורות רבות, ולהבין את היסודות והמהויות של כל דבר ודבר, דבר שלנו קשה מאוד עד בלתי אפשרי, אנו צריכים דרך שתכריח אותנו להגיע למהות ולשורש עצמם, דבר זה נעשה ע"י השיטה האפריורית. יש לציין שהיתרון החשוב ביותר של השיטה הוא הלמוד ע"פ יסוד הדין, ומי שמצליח ללמוד כך בשיטות אחרות מרוויח את הרווח הגדול ביותר של השיטה, לענ"ד הדבר קשה מאוד כפי שנפרט בהמשך, ובנוסף ישנם יתרונות נוספים, שגם אותם נפרט בהמשך.

בעולם הישיבות בימנו ישנם כמה וכמה מעבירי שיעורים חשובים הנוקטים בשיטת הלימוד האפריורי, אשר הצגנו אותה באופן עקרוני, נעלה את יתרונותיה הלא מבוטלים, נעלה את הבעיות והנזקים שיכולים להיגרם על ידה, וננסה למצוא פתרונות לבעיות אלו.

ד. הלימוד האפריורי

יתרונות:¹²

1. **תרגול האדם לחשיבה עיונית** - כאשר אדם מתרגל לבחון כל דבר שנתקל בו, במיוחד בידיעות חדשות, הוא מגיע להסתכלות אמיתית על המציאות שבתוכה אכן כיוונים רבים. האדם מייצר יכולת בחינה מדוקדקת בכל תופעה וידיעה שנתקל בהם, הוא יודע לראותם בכל צדדיהם, למצוא את היסוד שבהם, וע"י זה לנצלם עד למקסימום. האדם נהיה שלם יותר, עמוק יותר, ואינו נגרר אחרי מראה עניים חיצוני בלבד, הוא יודע להתבונן בעומק כל דבר, ולימודו וחיוויה עמוקים יותר, מעניינים יותר, ומוצלחים יותר.
2. **לימוד עצמי** - האדם מרגיל את עצמו לחשיבה עצמית, וחיפוש סברות במוחו שנברא בצלם א-לוקים. אדם שלומד כך, מצליח ליצור מעצמו תובנת חדשות בתורה, וע"י כך אפשר להרוויח שני דברים חשובים: **שמחה גדולה בתורה**, יצירה עצמית שמקשרת את האדם ללימודו, כבר בשלב בלימוד הראשוני (בהמשך נעסוק בשמחה הגואה בשלבים הבאים של הלימוד). ולא קטן מכך הרווח הנוסף, והוא שהאדם מצליח ליצור **דברים חדשים**, שלאחר שיכנס לעובי המקורות, מחשבתו כבר לא תהיה חרותית דיה לפרוח למקומות חדשים ומחודשים.
3. **דימוי מילתא למילתא** - האדם שמאלץ את עצמו להעלות את הסוגיה מתוכו, מוכרח הוא להשתמש בכל אשר במוחו לשם פעולה זו. הכרח זה יאלץ את האדם להעלות בזיכרונו את כל הידיעות שצבר כבר בעבר, ובכך יחזור עליהם ויזכרם ביתר עוז, וכך הוא יצטרך להשוות בין הנושאים, וע"י כך לחדד את הנושאים הן שכבר למד, והן שהוא עומד בפתחם. לימוד כזה לא יניח לאדם להשאיר דברים בתהום הנשייה, וכל לימודיו הן בעבר והן בהווה יחיו בעוז חיים, וכל לימודו יהיה מסכת אחת ארוכה מורכבת משלבים רבים, ולא אוסף פרטים ללא קישור.
4. **שמחה עצומה בלימוד והזדהות עמו** - כאשר אדם מעלה בעצמו, את הסברות, היסודות והדינים האפריוריים של הסוגיה, ובונה במחשבתו את תבניתה, ואח"כ במשך לימודו הוא רואה את מחשבתו כתובה בדברי קדמונים, שמחת הלימוד שלו גואה, והמוטיבציה שלו בלימוד עולה פלאים. כאשר אדם מצליח לראות את הנפק"מ של הדין מסתדרות לפי הבניין שבנה

12. היתרונות בחלקם פסיכולוגיים, ובחלקם מהותיים, אך לא הצלחתי לחלק בברור ביניהם, וכנראה הם חופפים לעיתים, ומשפיעים זה על זה. בכל מקרה ניסיתי להתחיל עם היתרונות הפסיכולוגיים והצדדיים, ואח"כ לעבור ליתרונות המהותיים לעצם העניין עצמו.

בעצמו, ובמיוחד שמוצא שיטה שכוללת נפק"מ רבות, וראשונים שהולכים "לשיטתם", אין גבול להזדהות עם הדין, בפרטיו והזדהות בכלל עם לימודו.

5. **האדרת השכל, וחיפוש מהותי** - הלומד בשיטה האפריורית, מעלה את שכלו כפקטור משפיע בעולם התורה, ובונה בנינים ויסודות ע"פ מחשבותיו ורעיונותיו. האדם מעלה את האפשרויות האפריוריות שיכולות להתאים עם ההגיון שלו, והוא מחפש את ההגיון הפנימי והיצוני של כל דין וסברא. גם בעת הלימוד לא יסתפק הלומד בהנחתה של רשימת פרטים, אלא יחקור כל דבר לעמקו, וינסה להבין את המהות הפנימית של כל פרט ופרט, ושל כל דין ודין. הלומד בשיטה זו לא יוכל להרשות לעצמו לקלוט את כל הפרטים מבלי לרדת לעמקם, ובעיקר מבלי להבין את יסודם ומהותם הפנימית¹³. הבנה פנימית שמגיעה לידי "פרטי המעשים המסתעפים מיסודו... הם כולם נסקרים סקירה אחת רחבה"¹⁴, היא הבנה טובה עשרת מונים משינון ללא סידור הגיוני, היא קלה לחזרה, וכמובן, שאין כמוה לזכירה לאורך ימים ושנים של כל הפרטים, ע"פ יסוד הדין.

6. **עיון בדבר עצמו ולא כתוצאה מאילוצים** - מעיון פשוט בדברי הקדמונים, אנו רואים שרמת העיסוק נבעה מסתירות בשיטתו עצמו, או בקושיות עליו ממקורות קדמונים. הפרופורציה בין חשיבות הפרט בתוך הנושא הכללי, אין לה שום קשר לכמות הדיו שנשפכה עליו¹⁵. כאשר האדם מנסה לבחון את הנושא לא דרך המקורות אלא דרך משקפיו הוא, הוא יכול להתמקד במוקדי הסוגיה, וגם כאשר יכנס לעובי הסוגיה ויחלוש על כל המקורות, הוא ידע לתת לעצמו פרופורציות נכונות וסדרי חשיבות נכונים, שלא נובעים מאילוצים מקריים, אלא מהדבר עצמו¹⁶.

7. **הגעה למחוזות חדשים** - הלומד הקלאסי, המעיין במקורות הקדמונים, יוכל להגיע אם שכלו חריף דיו, אל כל מה שנאמר לפניו, אך לעולם לאחר שכבר נכנס לכל נכחי הסוגיה והזרמים המיוחדים לה, לא יוכל לפרוץ דרך חדשה, והבנות חדשות. הראשונים לא התעסקו, לפחות לא בגלוי, בסברות הדין וביסודותיו, וגם אחרונים רבים יוצרים יסודות לדינים רק במקום שסתירות ואילוצים אחרים הכריחו אותם לעשות זאת¹⁷. המעיין האפריורי מגיע ישר לעיקרי העניין, ויוכל למצוא, כפי שנפרט בהמשך, את יסודות הדין בתוך ומעל לדברי הקדמונים, ולעיתים גם יוכל לחדש דברים שעליו לבססו ממקורות שונים, מהקבלות וכד'. יש לציין שע"פ דברנו לעיל ולקמן נראה שאין כאן רק הגעה למחוזות חדשים, אלא יש כאן הגעה אל לב העניין, מהותו, ויסודו.

8. **חיפוש ממוקד במבוכי הסוגיה** - ישנם הסברים רבים לקשיי לימוד העיון, ואי ההתחברות אליו. אחד מהם הוא הקושי וההסתבכות בסוגיות קשות (לעומת הרוך היחסי בענייני אמונה, תנ"ך...). בלימוד המתחיל בבניין אפריורי, אפשר להינצל מהסתבכות זו, כיוון שיש לאדם

13. להרחבה בקשר שבין פרטי התורה לכללותיה, כדאי מאוד לעיין בפרק ג' באורות התורה (בעיקר מפיסקה ב' והילך), ובעוד פסקאות מפורזות שם.

14. אורות התורה ט, ד.

15. כעין "מילתא דתמיהה לאיניש, דכירא ליה טובא".

16. פעמים רבות בעת לימוד חידוש ברמב"ם, שאינו מסתדר עם פשט הסוגיות ופשטי הראשונים, אפשר לעיין ולחדש דרכים כיצד הרמב"ם הבין זאת, כיצד יכל לחלוק על פשט הגמרא, היכן מקורו וכד'. אך לפי דברנו זאת השאלה המשנית, ואילו השאלה המרכזית היא מה היא סברת הרמב"ם, מהו היסוד שרצה ללמדנו, שבשבילו נאלץ לסטות מישורת הסוגיה. הבנה זאת שמענו פעמים רבות בשיעורנו בעיון.

17. לכאורה, היינו צריכים לומר שמכיוון שמוכת מדברי כמעט כל גאוני עולם במשך הדורות שלמדו אחרת, וחפשו דברים שונים מכפי שהעלינו, עלינו לחזור בנו, לשנות את תפיסתנו, ולהבין שאנו טועים. כמובן, שיש לנו סימוכין פה ושם, ויש לנו סברות חזקות, שגם להם יש מקום אך עדיין דרוש ברור מעמיק בדרכנו. בסוף המאמר נקדיש כמה שורות לדין בהתחדשות.

נקודת אחיזה בסוגיה, הוא יודע מה הוא מחפש, הוא מבין את התכנים והסברות שעומדים מאחורי שלל הפרטים והמחלוקות, והוא אינו מאבד את עצמו לדעת במלל אין סופי שנכתב על כל נושא ונושא.

9. **דיוק רב במקורות** - כאשר האדם יודע מה עליו לחפש, כאשר יש לו כבר את הפרטים העיקריים שהוא תר אחריהם, הוא מצליח ללמוד יותר בעיון את המקורות, הוא מעיין ומדייק יותר בהם, ויש לו נקודות אחיזה שע"י הוא מצליח להכניס שביבי אור לתוך הדרך המלא אותיות שחורות ומפחידות.

חסרונות:

1. **העלאת סברות ללא שום יסוד** - כאשר האדם מתחיל להתעסק בנושא שעוד לא נתקל בו, לפחות בצורה עיונית, הוא אינו מכיר את הפרטים הרבים שלו, הוא אינו יודע מאין הוא הגיע ולאן הוא הולך, ואין לו עדיין יד ורגל בסביבה זרה ומנוכרת. האדם יכול להגיע לשתי בעיות: דבר ראשון הוא **מבזבז את זמנו לריק**, הוא ממציא דברים שכלל לא קשורים, והוא אינו יכול להגיע בעצמו ללא לימוד מוקדם לכל מיני דברים שיכולים להיות מרכזת של הסוגיה. הוא אינו יודע אם הדין הזה הוא מדאורייתא או מדרבנן, ומה היה המצב לפני תיקונו, ועוד דברים רבים שחוסמים את האדם מלהגיע אל מרכזי הסוגיה. קשה מזאת הבעיה השניה שהיא שהאדם **ממציא סברות שאינם נכונות** לדין הנ"ל, שלעיתים בקריאה פשוטה של פרטי הדין, כל התיאוריות היפות נופלות כלא היו¹⁸, ואח"כ כל לימודו צועד בדרך עקלקלה ולא נכונה.

2. **העמדת הכל על שכלו של האדם** - הלמדן בשיטה האפרירית בונה את כל בנינו על שכלו בלבד. ראינו כבר שיש בכך בעיה שכן לעיתים כבר בתחילת הכניסה ללימוד ימצא האדם שכל בנינו קורס. אך יש כאן בעיה נוספת, קשה יותר, והיא שאדם בונה את התורה מתוכו, ומורידה אליו, ואינו מעלה את עצמו אליה. האדם מראה לעצמו ולסביבה, שהתורה היא ברמת שכלו, והרי אנו יודעים שא-לוקית היא, ונעלה היא עד בלי די¹⁹.

3. **אונס המקורות לפי תכנית מוקדמת** - כפי שראינו ביתרונות השיטה, האדם בונה לעצמו בניין במחשבתו, וכפי גודל היתרונות כך גודל החסרונות. האדם בונה לעצמו בניין וקשה לו מאוד להשתחרר ממנו, והוא אונס את המקורות למקומות שלא שערום המחברים, הוא מחפש רק את הדברים המעניינים אותו, ומתעלם ממרגליות שנמצאות במקורות, רק בגלל שלא חשב עליהם במחשבה ראשונה על הסוגיה. האדם יכול לקרוא מקור בנושא המדובר, ולקחת את הנקודה הצדדית ביותר שלו, שלעיתים מופיעה שם עקב מהלך שונה לגמרי מבנינו האפרירי של הלומד, ולהסתנוור ולהתעלם מרוב בניין ורוב מניין של הטקסט. החיפוש נראה לעיתים כחיפוש מטבע מתחת לפנס הרחוב, שכידוע חיפוש כזה אמנם קל, אך לא יעיל במיוחד.

18. יכול להיות שלאדם שכבר מצוי בעומק עולמה של תורה, והוא כבר נתקל בסוגיות נושקות וכד', יש פחות בעיות וסכנות, אך אנו עוסקים בעיקר בעולמנו שהוא עולם הלימוד הראשוני.

19. דיון דומה אך שונה מעט מצוי בדברי הראשונים ביחס לטעמי המצוות, ביתרונות הטעמים וקרובם לדעתו של אדם לאור הפס' "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה", ובחסרונות של העמדת התורה בגובה האדם, ובהתעלמות מקדושתה ובעלינותה.

יש לציין שישנה אסכולה גדולה של ראשוני הראשונים שביססו את מעמד השכל גם בעולם היהדות. בקצה השיטה עומד רס"ג שטען שיכול האדם להגיע אל כל פרטי התורה בשכלו, וכל מטרת נתינת התורה, היא לטיפשים, לעצלנים וכד'. גם הרמב"ם וראשונים נוספים ראו בשכל גורם מכריע, ואפילו הכוזרי שלא השתייך לאסכולת זמנו, ראה בשכל גורם מכריע, שאסור לתורה לסתור אותו. כמובן שישנה עמדה שונה (אך לא הפוכה) שרואה בתורה דבר עליון שאינו יכול לצאת משכלו של האדם, ואינה נצרכת כלל למקומות שהאדם יכול להגיע בעצמו (כעין "סברה היא, למה לי קרא?"). [המחלוקת האם דברה תורה בלשון בנ"א או לא, אינה חייבת להיות קשורה למחלוקת הקודמת, אך ייתכן שנמצא כאן הסבר לגישות השונות].

4. **קישור פרטים לא קשורים** - האדם הרציני שבנה לעצמו את הבניין, ובנה גם את אבניו, וכבר תכנן את סיווג כל הפרטים לפי אבני הבניין, לוקח מחלוקות ודינים שנוצרו עקב אילוצים טכניים וצדדיים ובונה עליהם שיטות שלמות. האדם פועל כמו רובוט שמזהה פרט מוכר ומכניסו למגירה המתאימה, בלא לשים לב מה גרם להיווצרות פרט זה, ולעיתים דווקא הפרט הגיע מסיבה שונה, דבר שמראה שללא הסיבה הצדדית היה הפוך בדיוק, וזה אמור להיכנס למגירה הנגדית²⁰.
5. **הזדהות לא נכונה** - האדם בנה בעצמו בניין, וככל שהאדם מתקדם יותר, הבניין גדול יותר ומפורט יותר, והוא לא מוכן בקלות לוותר על מעשה ידיו. האדם בעת הרכבת הבניין מוצא סברות שקרובות ללבו, והוא מעמיד עצמו בחיקם, אך כאשר האדם מגיע לברור הסוגיות, גם כאשר יראה שסברות בטנו נמצאות במקומות נידחים ורחוקים, הוא יעמיד את כל הסוגיה בפרופורציה לא נכונה, ובכיוון שהוא אולי נמצא אך וודאי אינו המרכזי.
6. **בלבול וריבוי אפשרויות** - כאשר אדם רואה את הסברות לכל הכיוונים, הוא יכול להגיע גם למצב של סברות הפוכות ומגוונות. וכאשר יתחיל ללמוד, הכל יכול להיות נכון, לפי סברות אפריוניות מסוימות, ואז האדם בעת לימודו לא יכול למצוא לעצמו בסיס יציב ומכוון. כיוון שהסוגיה מתפרעת לכל הכיוונים, ואינו מצליח להחזיק בידו דבר. האדם גם יוצר לעצמו בלבול רב, שכן אין הוא מוצא שיטתיות בסוגיה, אלא אוסף פרטים שאפשר לקחתם לכל הכיוונים, לשחק בהם כפלסטלינה רכה, אך בוודאי א"א לסדרם בראשו השכלי של האדם. האדם לא יכול לצאת מהסוגיה ולהחזיק אותה בידו, שכן בלבול רב, ואוסף דברים שיכולים להגיע לכל מקום כמעט, יהיה זכרונו היחיד מהסוגיה.

פתרונות אפשריים:

כדי למצוא פתרונות לבעיות יש לערוך בהם סדר, ולמצוא שיש בעיות בלימוד עצמו בשלושת שלבי הלימוד: (1) ההכנה ללימוד (שהוא עיקר יחודו של הלימוד האפריוני), (2) תוך כדי לימוד- בהכנות לא נכונות, באונס המקורות, ובפרופורציות מוטעות, (3) בסיכום הלימוד שיוצא מבלבול, ולא נתפס בשכלנו כראוי. בעיה נוספת איננה בלימוד עצמו, והיא היחס ללימוד ולדבר ה' בכללו. ננסה לפתור את הבעיות אחת לאחת ולהגיע לתמונה שלמה יותר.

הבעיות העיקריות בהכנה ללימוד היא בזבוז הזמן, והעלאת סברות לא נכונות (שאח"כ יכולות להוליך שולל את הלומד לאורך כל הדרך). את טענת בזבוז הזמן יכול כל בר דעת שקורא את היתרונות של השיטה לדחות, אם כמובן הוא מסכים עמם. הטענה השניה היא כבדת משקל, אך לענ"ד היא הכרחית, ואם לא נסתכן, לעולם לא נוכל להתקדם²¹, וכך בכל לימוד אם נפחד כל הזמן מלנסות להבין בשכלנו, לא נתקדם כלל. כמובן, יש על האדם להבין את מקומו, ולא לקפוץ גבוה מכדי יכולתו, ועל כך נרחיב בהמשך. כמובן, שמי שלא רואה את האור שבשיטה, לא ירצה להסתכן, אם הריאות אינו בהתאמה לפי הבנתו. כמובן, שככל שהלומד הוא בעל ידע מוקדם רחב יותר, כך יוכל להימנע מטעויות רציניות. כדי להגיע למצב זה יש עלינו ללמוד בקיאות מרובה, ללמוד משניות שנותנות מושגים רבים,

20. דוגמא מובהקת לכך היא ראיית הפרט בפני עצמו, ללא חיפוש האם הוא מדאורייתא והוא אכן מהותי לדין, או שמא הוא מדרבנן מאילוף משני, ומעיקר הדין המצב היה בדיוק הפוך, ולכן גם יסוד הדין בדיוק הפוך, וכן רבים.

21. היה מתאים להביא כאן כמה מאמרי חז"ל, כגון: "אין אדם עומד על דברי תורה א"כ כנשל בהם תחילה" והעדר המוכרח לקדום להוויה ועוד רבים, ולפסקאות מרובות בדברי האדמו"רים, ור' צדוק, וברב קוק ועוד.

וכן דברים אחרים שנותנים בקיאות מרובה²². א"כ כל לומד צריך להעריך את מיקומו, וע"פ הערכתו יוכל למצוא את האיזון העדין שבין הסיכוי לסכנה.

עם הבעיות שנוצרות תוך כדי לימוד יש להתמודד ע"י ענווה עצומה, וכוח אדיר לשינוי ולהתאמה נצחית. על הלומד האפריורי לשים אצבע על הדופק מרגע תחילת הלימוד ועד סופו, ולבדוק עצמו בדיקה מדוקדקת וקפדנית, האם מחפש הוא את דבר ה', או שמחפש הוא את דבריו הוא. עליו לבדוק לאחר שקורא את המקורות בנידון, האם המבנה שבנה נכון ורלוונטי, ובמידה שלא, ישנה אפשרות קיצונית שיזרוק את כל הקונסטרוקציה שבנה כמו ידיו לסל המיחזור, ישנה אפשרות שישנה את הפרופורציות, וישנה אפשרות שיבנה מבנה חדש ע"פ המקורות, ויטען בצד המבנה שלענ"ד יש לראות מזווית אחרת וכד'. על הלומד בשיטה המדוברת לבדוק האם כל ההקשרים שבנה הכרחיים, ולבדוק כל דין ופרט שלומד, האם נכתב כך מסיבה ראשונית ומהותית, או מסיבה משנית מקרית.

את הבעיות המצויות בסוף הלימוד, יש לפתור ע"י שינוי ומיקוד כבר בתחילת הדרך. בעת בניית הקונסטרוקציה, יש לברר בירור עצמי מה עיקר ומה טפל, מה אפשרות רצינית ומה אפשרות אפריורית שמועלת בעיקר כדי להבין את הספקטרום. לאחר מכן, במשך כל הלימוד יש לדאוג לא לאבד את הריכוז ואת הריכוזיות, לעיתים עדיף לוותר על ריבוי במיוחד שהוא מתחיל להראות אין-סופי²³. בסוף הלימוד יש לסכם, כל אחד בדרכו, את האפשרויות שהועלו בסוגיה, אך לא לסכםם בכלגאן אלא בסדר מובנה, כגון תרשים זרימה, או סידור השיטות בכללים והכנסת כל הפרטים לפי האפשרויות וכד'. יש להקפיד בסוף הלימוד שהשיטות יהיו מסודרות בראש, והבדיקה הטובה לכך היא שאם תשאל על הסוגיה תוכל לפרוש את מפת הסוגיה, ולא גיבוב מחלוקות ודיונים שנידונו במהלך הלימוד, את הבדיקה אפשר לערוך לעצמך, וע"י כך לחסוך הרגשות לא נעימות.

ה. קדושת התורה ועליונותה

כפי שראינו, הלימוד בשיטה האפריורית מאדיר את שכלו של האדם, וכל הבניין נבנה על מחשבותיו של האדם, האם זה טוב? האם זה רע? והאם אפשר אחרת?

בעיקרון כל לימוד הוא מפגש של הטקסט הקבוע עם האדם הסובייקטיבי, ואל לנו להיות תמימים שיש אפשרות אחת ויחידה למצוא פשוטו של מקור. הדבר נכון שבעתים כאשר ישנם מקורות רבים שמכל אחד יוצאים דגשים קצת אחרים, אם לא שונים וסותרים. אדם שנפגש עם פסוקי התורה, למשל, מגיע אליהם עם נקודות הנחה רבות, הן בהבנתו הפשוטה של המילים, והן בהסברם לא ע"פ פשטם הטהור מסיבות שונות ומגוונות (סותרות את ההגיון, סותרות עיקרי אמונה וכד'), וכן בכל פגישה מעין זאת מביא האדם איתו את המטען שאסף אל אמתחתו בימי חלדו.

בשנים האחרונות נדרשו רבני הצבור לשאלות אלו, בהתעסקות בפולמוסים שעברו במחננו, וכבר העלו את ההבנות לכאן ולכאן, ולא אכניס ראשי בין הררים אלו, יקרא הקורא וישפוט. רק רציתי להוסיף שהמחנה שמוכן לקחת על עצמו את הסיכון של הידרדרות היחס אל הקודש, בשל היתרונות העצומים שהוא מעניק לנו, ורובנו משתייכים אליו, צריך להבין לעומק את החסרון, ואת הסכנה הגדולה שיכולה במהירות להפוך למדרון חלקלק עד מאוד, ולנקוט משנה זהירות, כדי להינצל מלהגיע לבור תחתיות. על כל אחד הלומד תורה בגובה הסולם, או המוכן לשמוע לעיתים סברות הנובעות מרבדי הכתיבה של תושב"ע, או המנסה להכניס את קדושתה ועליונותה של תורה לכבלי ההגיון

22. לימוד זה יכול להתחיל כבר בגילאים צעירים, וכך אדם שגדל מגיע עם נקודת פתיחה גבוהה מאוד, שמקלה עליו את ההיכנסות הטוטלית לעולם התורה.

23. גם כאן נכונה ההערה, שכל אדם לפי גדולתו והתקדמותו, יוכל לכלול יותר, והלסתכן יותר, ובהכרח להרוויח יותר.

האנושי הן בטעמי מצוות, והן בהבנות חלקים שונים שבתורה, על כל אחד מקבוצות אלו (שאני מרגיש שאני שייך לרובם) לקבל על עצמו כמה דברים:

1. להקדים יראת ה' ללימוד האינטלקטואלי, להבין את החשיבות של לימוד תורה מתוך קדושה, את ההשגות המיוחדות שאפשר להוציא ע"י לימוד כזה, ואת הסכנות בלימוד תורה בדרך אחרת, והסכנות ביחס אנושי לתורה ולקדש.

2. תוך כדי לימוד לזכור כל העת את ערכנו הרם והנשא מצד אחד, אך גם השפל ביחסנו לקודש מצד שני. לקחת בפרופורציה כל סברת בטן שלנו, שהיא יכולה להיות סברת קדש עליונה שעליה בנויים הררי הקודש, אך יכולה היא להיות סברת בטן אנושית שקב"ה חשב אחרת מסיבות השמורות עמו. אין כוונתי לקרוע את מסך האמון ההכרחי שראוי שיהיה בלב באדם בעת לימודו בפרט, ובכל החלטותיו בחיים בכלל, אך תמיד באיזושהו מקום יש לנצור את הפרופורציה האנושית, ואת חסרונותיה האפשריים.²⁴

סיכום

המאמר יועד לעסוק בשיטת הלימוד האפריורית, להעלות את יתרונותיה הרבים, חסרונותיה המסוכנים, ואת האפשרות להתמודד עמם, ולהינצל מהם. אני רוצה להרחיב מעט ביתרון הגדול של השיטה, והוא הלימוד המהותי.

אנו מאמינים שכל ההוראות הא-לקיות שנתנו לנו מאת ה', הם לבושים לדבר ה' האידאי. אנו חיים בעולם המעשה, ואנו אנשי מעשה, ואיננו יכולים לתפוס אידאות א-לוקיות שמרחפות להם במרחב היקום, נוגעות ואינם נוגעות, וע"כ דבר ה' מתגלה לנו בצורת מצוות ופרטים. אנו מאמינים שגם המחלוקות שנראות טכניות כלפי חוץ, התגלגלו כך ע"י בורא עולם, ולא במקרה.

שאנו לומדים תורה, במיוחד בעיון, ורוצים להבין את הדין לאמיתו, עלינו להבין את מהותו ויסודו,²⁵ למצוא באיזה מסגרת הוא נמצא, וללא הבנה זו, לא הבנו את הדין.²⁶

אין חיפוש הדין אמצעי להבנת המחלוקת, ואינו אמצעי לשיפור הזכירה, אלא הוא ההבנה האמיתית של הדין. רק אדם שלמד את כל הסוגיה, את כל פרטי הדינים, ומצליח להפשיט אותם ולמצוא את האורות שמתנצנצים מתחת ללבוש הטקסטואלי והדיונים הטכניים, מביין את הדין שהוא דבר ה' המסוים המתגלה בסוגיה זו.

השיטה האפריורית היא אמצעי להגיע למטרה הרשומה למעלה, וכפי שהראנו היא השיטה הטובה ביותר ללמוד, שכן היא מכריחה את האדם ללמוד בצורה מהותית. הקדמונים כנראה הצליחו להגיע אל יסודות הדינים, ללא שהשיטה הכריחה אותם, ואלי יש גם כיום שיצליחו לעשות זאת. העיקר בלימוד העיון, הוא לעיין בסוגיה, למצוא את מהותה ויסודה.

24. עצה נוספת לשמירה זו היא היחס לדיבורנו, וההקפדה על ביטויים כנגד הקודש, הן בשגרה ובעיקר בעת שהוא מתנגש בסברות ההגיון שלנו. התנגשות כזו צריכה לעורר אותנו לבחינה מחדש, ולא לביטול (ואפילו מילולי) של הדבר שנפגשנו בו.

25. יש לדעת שגם יסוד הדין איננו סוף הדרך, שכן גם אותו אפשר לפשט יותר, עד שנגיע לאידאות מופשטות כלליות. אני מרגיש שאינני עדיין בשל לרמה זו. יש לברר האם מטרתנו בלימוד העיון הוא למצוא את השתלשלות הדין, ולמצוא את מהותו המופשטת הכללית (שהיא לרוב בלתי הכרחית), או שעלינו להבין את הדין עצמו בלבד. בכל מקרה, כפי שנטען בגוף המאמר א"א להבין את הדין עצמו מבלי להבין את יסודו.

26. יש לציין שאין זה רק בלימוד העיון, אלא בכל לימוד של האדם, שהוא רוצה להבין משהו, הוא צריך יותר מאשר לקרוא את כל הנתונים ולסדרם, הוא צריך להבין. שום דבר בעולם, וקר"ח בעולם התורה, אינו רק ביטוי החיצוני, אלא הוא בעצמו שהשאר הם ביטויים אליו.

נספח - התחדשות

אין לי תשובה ודרך סלולה בשאלה שאני עומד להעלות, אך אני חושב שזוהי שאלה רבת משמעות ומצויה מאוד במחננו, ואיננו נותנים את דעתנו לכך בצורה מספקת. זו שאלה עקרונית מאוד שחלקים גדולים של אמונתנו ומעשינו תלויים בה. ואני מעלה את השאלה על הכתב בקצירת העומר, כדי שהקוראים יעלו את הדיון על שפתם.

כדרך אגב נתקלנו כאן בבעיה שאנו נתקלים בה פעמים רבות, והיא חידוש דרכים כנגד קדמונים. פעמים רבות אנו רואים שיש הפרש גדול בין ה'מייץ-סטרים' של היהדות בדורות הקודמים למתרחש בעולמנו אנו, הן במחשבה והן במעשה. פעמים רבות אנו מסתמכים על איזה איתור שמצאנו בים המקורות, אף שהרוח הנושבת מרוב המקורות היא הפוכה. ההצדקות המושמעות הם שהשתנתה המציאות ולכן גם תורתנו שהיא תורת חיים משתנית בגילוייה החיצוניים, וכן שאנו שבים למציאות שהיתה בזמנים עברו, שרק בדיעבד פרשו ממנה וכד'. אך...

לעיתים אנו רואים אף שגדולי הדור אינם מתקדמים בקצב שהציבור בהנהגת רבנים יראי שמים מתקדם בו. אנו מכירים כמה חידושים שהונהגו בדורות האחרונים, ותמיד גדולי הדור לא היו (בלשון המעטה) הממריצים להתחדשות, כך בעניין הציונות, תכלת בציצית, תלמוד תורה וקיום שאר מצוות ע"י נשים, כלי נגינה בתפילות, שינוי מטרות לימוד התורה. לעיתים אנו מרגישים שגדולי הדור אינם יכולים להתקדם במהירות בגלל חששות בהנהגה ציבורית שיש בהם ממש, אך בתוך תוכם אולי היו רוצים כן להתערב במהלכי הרוח בציבור. או שמא באמת ממהרים אנחנו יותר מדאי, וגדולי הדור שמבינים את כל המשמעויות הישירות והעקיפות, מכוונים יותר לאמיתתה של המציאות...

ואידך זיל גמור!